

(144)
שנה תשיעית

מזרמיסין

שבועון ליצירה תורנית שעל יד מוסדות תקוע

המחר בביטאון שלנו:

שבת

- בתלמוד
- בהלכה
- באגדה

• בצבאות או באילות השדה

מעגל השנה

- מדרוך למשתמש

סיפורת

- שי"ח של ת"ח

שירה

- פזמונים ומזמורים

האילנות כפופים מכובד ברכה מתוקה
של יבול חידושים. הניגוד של השמש
הלוחמת והמוזן הרומט משלהבים
זיקים של פלפול ודרש.
גשו וניגסו נגים גדול
בפרי מזרמיסין עמים.

הי, ממפמף לך על החולצה.

המשנה ע"פ השולחן ערוך/ נעוץ סופן בתחילתן | דידי רייכנר

והקשרים שבתוכה ניתן לבארם רק על דרך הקבלה
וסמליה.

במאמר הנ"ל ברצוני להדגיש איזשהו כיוון מסוים
שאני מתעסק בו בזמן האחרון, והוא - היחס בין
המשנה העתיקה והקדומה (מבחינה היסטורית) לבין
ספרות הפוסקים המאוחרת לה. משהו מעין "נעוץ
סופן בתחילתן"¹. כלומר, ברצוני לטעון כי ישנו
איזשהו קשר סמוי בדרך הרמז בין האופי שהמשנה
מתנסחת בו או האופן בו היא מסודרת לעיננו, לבין
דברי הפוסקים בספרי הפסיקה - החל מן הראשונים
ועד נושאי הכלים המאוחרים ביותר של הטור והש"ע.
פעמים רבות ניתן לענות על קושי מסוים שקיים
במשנה באמצעות עיון בספרי ההלכה וכן להיפך...²

¹ ראשיתם של כיווני מחשבות אלו הנצו להן בראשי במהלך החבורה של
לימוד מסכת ברכות עם ר' דוד פילאקוף ור' חגי הברטל שהתקיימה
בשנה שעברה אחת לשבועיים. מי שלא היה הפסיד.

² מוקדש לשיעור ב'.

הקדמה

כידוע, המשנה אינה בהכרח ספר מסודר כל כך. ישנם
הרבה מקרים שצריכים ביאור. הסדר של המשניות
בדרך כלל טעון ביאור, וכן ההקשר של המשניות
השונות ומיקומם מצריך עיון פעמים רבות.

כשמדברים על מסכת שבת, ניתן למצוא תופעות אלו
לא מעט. הבלבול והבלאגן מרובה והתסכול גובר, לא
מספיק ברור הסדר בו המסכת מסודרת, והפרקים
עצמם מחליפים נושא בתוכם לא פעם מבלי לאותת.
(לדוגמא: פרקים י"ד-ט"ו-ט"ז, אע"פ שרובם עוסק בנושא
אחיד, בכולם יש לפחות משנה אחת או שתיים שעוסקות
בנושא אחר. וכן פרקים כ"ד מעורבבים בנושאים שונים
ולא ברור מה המכנה המשותף שלהם).

אף על פי כן, נדמה לי כי ברור שיש איזשהו הגיון
(פנימי?) במבנה, בסדר וברצף של המשניות. קשה לי
לקבל את העובדה שרבי פשוט ערך פרקים שלמים
ובנה מסכת בת עשרים וארבעה פרקים ללא כל
מחשבה והשקעה כלשהי בעריכה. ישנם אפילו
הטוענים כי המשנה היא חיבור על דרך הסוד,

להלן מובאים ארבעה דוג' קצרות מתוך מסכת שבת המנסות מעט להמחיש את כיוון מחשבה זה.

דוגמא א': פרק א משנה א

המשנה הראשונה - "פשט עני ידו לפניו..." צריכה ביאור. לכאורה מדובר פה בסיטואציה של מצוות צדקה - עני המחזר על הפתחים מגיע לדלתו של בעל הבית לבקש צדקה³. אך יש לשאול: ומה לעני ישראל לחזר על הפתחים בשבת?

מכאן בהכרח לומר שמדובר בעני גוי שלא שומר שבת ודופק על דלתותיו של העשיר היהודי ביום שבת קודש, במטרה להשיג פת לחם להשביע נפשו⁴. ואכן למסקנה זו מגיע תוספות (ג. ד"ה בבא דרישא) אך הוא מגיע אליה מצד אחר לגמרי - תוספות מתמודד עם האמירה בגמ' (ג.) שבמקרה בו העני עשה את כל תהליך ההוצאה, קרי: עקירה העברה והנחה, בעל הבית פטור ומותר - כיון שלא עשה פה כלום כמובן. התוס' מקשה על כך וזה לשונו:

וא"ת והא קא עבר א' לפני עיוור לא תתן מכשול? ואפילו מיירי שהיה יכול ליטלו אפילו לא היה בידו דלא עבר משום "לפני עיוור" - דמושיט כוס יין לנזיר מוקי לה בפרק קמא דמסכת עבודת כוכבים (דף ו:): "דקאי בתרי עברי דנהרא" - מכל מקום איסור דרבנן מיהא איכא שחייב להפרישו מאיסור! ואפילו אי מיירי בנכרי דלא שייך "לפני עיוור", מיהו איסור דרבנן מיהא איכא! כדתניא בשילהי פירקין (דף יט:): "נותנין מזונות לנכרי בחצר, נטלו ויצא אין נזקקין לו". משמע דווקא כשהנכרי בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופושט ידו לפניו, משמע דאיסור ליתן להדיא ע"מ להוציא! ויש לומר דמיירי בנכרי והחפץ של נכרי דאפילו מכנים ומוציא כל היום אין כאן איסור כלל כיון שאין החפץ של בעל הבית...

בעקבות תוס' זה ועוד ראשונים שכך העירו, בארו הפוסקים את משנתנו ע"פ מסקנה זו שאכן מדובר בעני גוי, וכך כתב השו"ע א"ח סימן שכה סעיף א:

מותר לזמן עכו"ם בשבת ומותר ליתן מזונות לפניו בחצר לאכלן ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו ודוקא שהעכו"ם בחצר אבל אם עומד בחוץ ופשט ידו לפניו

³ ועל דרך הסוד, כך נאמר בליקוטי מוה"ר"ן קמא תורה לא: "וזה כונת התנא שהתחיל במשנה 'יצאות השבת שתיים שהן ארבע כיצד העני' וכו' 'פשט העני את ידו לפניו', שבתחלת שבת התחיל תכף במצות צדקה, לרמוז שבשבת נשלם ומאירה הצדקה כנ"ל, 'שמש בשבת צדקה לעניים'. כי על - ידי שבת שהוא בחינות אמונה, נשלם ומאירה הצדקה, ועל ידיהם נתמלאו הברכות שהיו חסרים..."

⁴ אמנם זהו אכן מצב משונה בו הגוי הוא העני והיהודי הוא העשיר אך מסתבר שהיו דברים מעולם כפי שנראה להלן.

שידוע הוא שיוציאנו או ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא אסור ...

כפי שניתן לראות השו"ע השתמש במדוייק בלשון המשנה: "העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים פשט העני את ידו לפניו ונתן..." כלומר ניתן ללמוד שהשו"ע אימץ את מסקנת התוס' שהמשנה עוסקת בעני גוי ולא בעני ישראל וכך פרש ובאר את המשנה ובעקבותיה כך גם פסק בספרו.

לפירוש זה ישנו גם יתרון במובן המבני של המשנה. שאר פרק א' (החל ממשנה ה' ועד סופו) עוסק במחלוקת בית שמאי ובית הלל על שביתת הכלים ועל השכרה/נתינה לגוי בע"ש לפני השקיעה. (משניות ז-ט ובשו"ע מופיע בסימנים רמב-רנב). לאחר שפרשנו את המשנה הראשונה בעני גוי דווקא, ניתן לקשר את משנה זו מעט יותר לנושא הפרק שעוסק בין השאר במלאכת גוי בערב שבת בין השמשות ודוק.

לסיכום, הקושי הבסיסי שהעלונו על המשנה - "מה לעני ישראל ביום השבת לחזר על הפתחים", ענה על עצמו בעקבות הראשונים והפוסקים שתרצו את המשנה בעני גוי, אך למסקנה זו הגיעו מכיוון אחר לגמרי. אמנם דרכי החשיבה והמניעים של הפוסקים שונות ואין הם מחפשים למצוא הגיון וסדר במשנה, אך לא מן הנמנע שגם מחשבות מסוג זה העסיקו אותם והם רק כתבו זאת בדרך שלהם...

דוגמא ב': פרק ב משניות ה-ו

כתוב בשו"ע א"ח סימן של סעיף א:

יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה. קוראין לה חכמה ממקום למקום, ומילדין [אותה], ומדליקין לה נר אפילו היא סומא...

השו"ע כאן פוסק ברייתא שמובאת בסוף פרק מפנין (יח) המפרטת את הדברים שמותר לעשות ליולדת בשבת. ערוך השולחן (א"ח של, סעיף ב) מעיר על הסיבה שהשו"ע לא כתב גם שמותר לכבות ליולדת את הנר וז"ל:

ולמה לא כתב גם מכבין לה הנר כמו בחולי? משום דבחולה יש שצריך לישן ולא תבלבל לו האור, משא"כ אשה שכורעת לילד, אינו זמן שינה ואינה צריכה לעולם לכבות הנר בעדה. אמנם אם ארע מקרה שצריכה עושיין.

כשקראתי את דברים אלו נזכרתי מיד בפרק ב משניות ה-ו:

(ה) המכבה את הנר מפני שהוא מתירא

מפני גוים,
מפני לסטים,
מפני רוח רעה,
ואם בשביל החולה שיישן - פטור.
כחם על הנר,
כחם על השמן,
כחם על הפתילה - חייב.

ורבי יוסי פטור בכלן חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם:

(ו) על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן על שאינן זהירות בנדה, ובחלה, ובהדלקת הנר

פרק ב' עוסק במצוות הדלקת הנר. לכאורה הקשר בין משנה ו' לשאר הפרק, הוא המצווה השלישית שהנשים אינן זהירות בה - הדלקת הנר, וזו הסיבה שהביאו אותה בפרקנו. עם זאת, לאור הדברים הנ"ל ניתן להצביע על עוד סיבה להבאת משנה זו בפרקנו, שהיא גם יכולה להסביר את הסיבה שמשנה זו הגיעה דווקא כאן - מיד אחרי המשנה על המכבה את הנר מפני החולה שיישן.

כלומר, ההקשר של משנה ו' בפרק היא לא רק הסיפא של המשנה העוסקת בהדלקת הנר, אלא עצם הסיטואציה של לידה היא מצב שקשור בהדלקת הנר. ובפרט סמיכותו למשנת החולה מחדד את הזיקה הקיימת שבניהם, וכפי שראינו בערוך השולחן, ודו"ק.

דוגמא ג: פרק יד משנה א

פרק יד פותח במשנת "שמונה שרצים", ולאחר מכן במשניות ב-ד ניתן לומר שהנושא המרכזי הוא רפואה⁵. יש לעיין מה מקומה של משנה א' בפרק זה.

⁵ אמנם משנה ב עוסקת בעשיית הילמי שאיסורו אולי הוא משום מולח או משום מעבד (מח' בראשונים ועיין שו"ע סימן שכא סעיפים ב-ג ובנו"כ) ולא ברפואה, אך ע"פ הגמרא הקשר בין משנה ב למשניות ג-ד הוא קשר ישיר של ענייני רפואה. שכן כותבת הגמרא (קח): "כי הא דרבין הוה שקיל ואזיל אחוריה דרבי ירמיה אגודא דימא דסדום, אמר ליה מהו למימשי מהני מיא בשבת? אמר ליה שפיר דמי. - מהו למימז ולמיפתח? אמר ליה זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי: דאמר רבי זירא זימנין אמר לה משמיה דרב מתנה וזימנין אמר לה משמיה דמר עוקבא ותרווייהו משמיה דאבוה דשמואל ולוי אמרין - חד אמר יין בתוך העין אסור על גב העין מותר, וחד אמר רוק תפל [אפילו] על גב העין אסור". ומכאן ואילך עד סוף הפרק הגמרא עוסקת בענייני רפואה ומשלבת בתוכם את משניות ג-ד שעוסקות בענייני רפואה במוצהר. כלומר, הגמרא גולשת מבלי לאותת ממשנה ב' שעוסקת במי מלח, הישר לימה של סדום ולשאלה בענייני רפואה בשבת. מכאן הדרך למשניות ג-ד קצרה מאוד. ואגב, יש להעיר על הקשר בין משנה ב למשנה א - כיון שמשנה א עוסקת בשרצים שיש או שאין להם עורות, שכן פותחת הגמ' שם (קז), ומיד אחר כך מגיעה משנה ב' העוסקת במלאכות מולח או מעבד, ששניהם אמורים על עור הצבי במשנת המלאכות והן עומדות ברצף אחד אחר צידתו: "הצד

איתא בשו"ע או"ח סימן שטז סעיפים ז-ח:

(ז) הצד נחשים בשבת או שאר רמשים המזיקים אם לרפואה חייב ואם בשביל שלא ישכנו מותר:
(ח) שמונה שרצים האמורים בתורה - הצדן חייב, והחובל בהם אע"פ שלא יצא מהם דם אלא נצטר תחת העור חייב.
ושאר שרצים - אינו חייב החובל בהם אלא אם כן יצא מהם דם, והצדן לצורך חייב, שלא לצורך או סתם פטור אבל אסור, ולהרמב"ם חייב.

המקור של סעיף ז הוא במשנה עדויות פ"ב משנה ה: שלשה דברים אמרו לפני רבי ישמעאל, ולא אמר בהם לא אסור והתר, ופרש רבי יהושע בן מתיא. המפסי מרסא בשבת, אם לעשות לה פה, חיב, ואם להוציא ממנה לחה, פטור⁶. ועל הצד נחש בשבת, אם מתעסק שלא ישכנו, פטור. ואם לרפואה, חיב...

והמקור של סעיף ח' בשו"ע הוא המשנה הראשונה של פרקנו - פרק יד:

שמונה שרצים האמורים בתורה, הצדן והחובל בהן, חיב, ושאר שקצים ורמשים, החובל בהן פטור. הצדן לצורך, חיב, שלא לצורך, פטור...

מטעמים שונים הנחש איננו אחד מהשמונה שרצים⁷, והשו"ע הצמיד את סעיף ז' העוסק בצידת נחש לסעיף ח' העוסק בצידת שמונה שרצים ושאר שרצים ורמשים. מסמיכות עניינים אלו בשו"ע ניתן ללמוד שמה שכתוב במשנה שלנו: "ושאר שרצים ורמשים - הצדן לצורך חייב ושלא לצורך פטור" הכוונה לצורך רפואה.

וראה זה פלא - משנה זו נמצאת בפרק יד העוסק רובו ככולו בענייני רפואה!

כלומר, השו"ע שהצמיד את הדין הנלמד ממשנה זו לדין צידת נחש לרפואה מלמדינו שכך יש לפרש את המשנה, ובאמצעות כך אנו מרוויחים את ההסבר לקשר שבין משנה זו לשאר הפרק העוסק בענייני רפואה⁸.

כלומר פרק זה עוסק במיני רפואות בשבת והוא פותח בשלבים הראשונים היכולים להיות בעייתיים ברפואה

⁴ צבי (פרק יג משניות ה-ז), השוחטו (פרק יד משנה א: "הצדן והחובל בהן"), המפטיטו, המולחו, והמעבד את עורו (פרק יד משנה ב: הילמי). ודוק.

⁶ אגב מעניין לראות שעניין המפסי מורסא מופיע בגמרא באותו דף של משנת השמונה שרצים - מימרא דשמואל בסוף פרק יג - בדף קז. ויש להאריך ואכמ"ל.

⁷ אם משום שלשמונה שרצים יש עורות (תוס'), אם משום שכולם אין דרכן להזיק (ר"ן) ואם משום שאין אנו רוצים לטמא את האדם ההורג את הנחש כיון שאיננו רוצים שיימנעו מלהרגו (ר' בחיי עה"ת) ועיין בשו"ע או"ח שטז ובפירושו רבנו בחיי עה"ת.

⁸ ייתכן וזה גם מסביר את הניתוק של משנה זו מסוף הפרק הקודם שדן בצידת צבי - שכאן הצידה היא לצורך רפואה וזה שונה מצבי שצידתו היא מסתמא לצורכי אכילה או לצורך עורו.

לסיכום

ראינו ארבעה דוגמאות שונות בהם השולחן ערוך והפוסקים מתכתבים עם המשנה. דוגמאות אלו ממחישות לדעתי את העניין של "נעוץ סופן בתחילתן" ומה שלא גלתה המשנה בלשונה הסתום, חשפו הפוסקים בדרכם שלהם בספרי הפסיקה. נדמה לי שיש בכך גם הפריה הדדית - הרבה דינים בשו"ע ובאחרונים מתבארים הדק היטב כאשר חוזרים למקור במשנה ובגמרא. לחיים לחיים.

מתמלא מחוליייתו

/ הלחין וכתב⁽¹⁾: רביוך ענן

הם חיפשו מניין
אז עקרו את החוליה
שתשלים לעשרה
ומיד מחיצות הסתלקו
וקושיות התפשטו
אך התברר שהן דבלות שמנות

והחוליה חלשה
עמוק בבור
לא בטוחה אם היא מחול או
מאבן
מתפללת כזורקת באוויר
נדבקה בפני הכותל
יש בורות עם חוליה של אבן
יש אנשים חסרי חוליות

כלומר שע"פ המשנה הרי ר"ע חולק על ר"א שכך כתוב בהמשך המשנה: "כלל אמר רבי עקיבא, כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, ושאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת" – כיון שאפשר לבאר משנה זו גם על יולדת ולא רק על מילה למדנו מכאן גם את מה שמחדש המ"א.

בשבת והם הצידה והחבלה, ולאחר מכן ממשיך לפי סדר העשייה הכרונולוגי.

דוגמא ד: פרק יט משנה א

פרק יט פותח:

ר"א אומר אם לא הביא כלי מע"ש מביאו בשבת מגולה....

המשנה לא בארה כלל שמדובר פה בענייני מילה. אמנם אפשר לקשר זאת לסוף הפרק הקודם: "עושין כל צרכי מילה בשבת" וזה המשך ישיר לכך, אך עדיין צריך ביאור מדוע ר' אליעזר לא פירש באיזה מקרה מדובר ורק אמר שמוותר להביא את הכלי בשבת.

השו"ע או"ח סימן של סעיף ה כותב:

היושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים, וקורעים בטנה ומוציאים הולד שמא ימצא חי.

אע"פ שהמקור האמיתי של הלכה זו הוא בבבלי ערכין (ז: ע"פ מימרא של רב נחמן, מ"מ ניתן ללמוד מהלכה זו שהמשנה שלנו (יט,א) בכוונה לא פרשה באיזה מקרה מדובר כדי שיהיה אפשר גם לפרש זאת על היושבת על המשבר שזה גם המשך של המשנה הקודמת (יח,ג): ומילדין את האשה בשבת, וקורין לה חכמה ממקום למקום, ומחללין עליה את השבת, וקורין את הטבור. רבי יוסי אומר, אף חותכין. וכל צרכי מילה עושין בשבת

כלומר, רבי אליעזר לא בהכרח דיבר על הבאת סכין לצורך מילה בשבת, אלא יכול להיות שגם מתכוון להבאת סכין לצורך פתיחת רחם האישה המתה והצלת הוולד.

בנוסף, באמצעות סתימת משנה זו ניתן להכריע גם מחלוקת ראשונים (תוס' רמבם) בעניין דומה. נחלקו הראשונים האם כל מה שהתירו לעשות לתינוק בשבת (כמו לחתוך לו את הטבור וכדומה – שו"ע בסימן שם הלכה ז' וע"פ הגמרא בשבת דף קכט: ועיי"ש) הוא מלאכות דאורייתא ומשום סכנת הוולד התירו לעשות כן (רמב"ם) או שהם רק מדרבנן ומשום צערא בלבד (תוס').

ע"פ המשנה שלנו נראה להוכיח את דעת הרמב"ם, שר' אליעזר דיבר גם על הסכין שחותכין בו את הטבור, ומותר אף להביאו ברשות הרבים בשבת שהיא מלאכה דאורייתא. (ועיי' בב"ה ובערוה"ש סימן של ודוק)⁹.

⁹ ויש עוד לומר שמכאן למד המ"א מה שכתב בסימן של סעיף א: "כשתגיע לחודש תשיעי יזמין הכל מערב שבת שלא יחללו שבת" –

מה הבעיה? פרק כל כתבי | ידידיה שטכלברג

פתיחה

הטרחה, משום שהברייתא מתירה להציל את המשקה שבחבית אך אוסרת להביא כלי אחר לשם כך - מעשה שיש בו טרחה ופעלתנות יתירה. הכל טוב ויפה עד שמגיעים לדין הצלת בגדים. במשנה ד' מבואר שמותר לחזור למקום הדליקה אפילו כמה פעמים לצורך הצלת בגדים "ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף... וחוזר ולובש ומוציא ואומר לאחרים בואו והצילו עמי". אם יש חשש שיבוא לכבות, כיצד מתירה המשנה לחזור לתוך האש לצורך הצלת בגדים? האם שם אין חשש של כבוי? גם הטעם של טרחה לא מסתדר כ"כ עם התמונה של יהודי שרץ לתוך האש, יוצא עטוף בעשרות מלבושים וחוזר חלילה. ולכן נראה שגם הטרחה וגזירת כבוי אינם הטעמים המרכזיים למשנה.

הכנה ועונג

נתבונן במשנה ב':
מצילין מזון שלש סעודות
הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה.
כיצד?
נפלה דליקה בלילי שבת - מצילין מזון שלש סעודות,
בשחרית - מצילין מזון שתי סעודות,
במנחה - מזון סעודה אחת

הרעיון הבולט במשנה, הוא שמותר להציל רק מה שנחוץ לאותה שבת ולא יותר. ההסברים הקודמים שהבאתי מניחים שיש בעיה (שמא יכבה, טרחה, רשויות) וחכמים התיירו להציל על אף הבעיות כדי שיהיה מה לאכול בשבת. ניתן להסתכל על העניין באופן הפוך: מותר להציל רק בשביל לאכול בשבת כי מה שמצילים מעבר לכך הוא לא לצורך השבת, או במילים אחרות - הכנה מקודש לחול. הרעיון של בעיית ההצלה כבעיה של הכנה נמצא בתוספתא המובאת גם בגמרא¹⁰ "מצילין מיום טוב לשבת. אבל לא משבת זו לשבת אחרת, ולא משבת ליום טוב, ולא משבת ליום הכפורים, ולא מיום הכפורים לשבת, ואין צורך לומר מיום טוב לחול" הרעיון של הכנה, קושר את תחילת הפרק לסוף הפרק הקודם בו המשנה האחרונה מדברת על הכנה:

מקפלין את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת אבל לא משבת למוצאי שבת ר' ישמעאל אומר: מקפלין את הכלים ומציעין את המטות מיום הכפורים לשבת

¹⁰ תוספתא פרק י"ג הלכה ו' ובגמרא קיז ע"ב בשינויים.

משניות א-ד של פרק "כל כתבי" עוסקות בהצלת חפצים משריפה. בניגוד לפרקי המלאכות שבהם מתייחסים למלאכות בנפרד זו מזו כאן עוסקים בסיטואציה ולא במלאכה מסוימת. כיוון שכך, עולה השאלה - מול אילו בעיות הלכתיות המשנה מתמודדת או בלשון יותר פשוטה - מה הבעיה בלהציל חפצים משריפה?

בעיה ראשונה: רשויות

הבעיה הראשונה נזכרת במפורש במשנה - בעיית ההוצאה. את כתבי הקודש מתירה המשנה להציל למבוי שאינו מפולש (ולדעת בן בתירא גם למבוי מפולש) - אף שבאופן פשוט הדבר אסור מדרבנן. לעניין אוכל מתירה המשנה להציל רק לחצר המעורבת ולדעת בן בתירא גם לחצר שאינה מעורבת. לדעת בן בתירא יוצא שבשני המקרים התיירו לעבור על איסור דרבנן. ולדעת חכמים יוצא שרק במקרה של ספר תורה ישנו היתר כזה. אבל במקרה של אוכל, אין היתר מיוחד שהרי חצר המעורבת היא מקום שמותר להוציא אליו ולטלטל בו תמיד. המשנה הגבילה את כמות האוכל שמותר להוציא למזון ג' סעודות, לדעת בן בתירא הדבר מובן שכן ההוצאה מהבית לחצר שאינה מעורבת כרוכה באיסור דרבנן. אבל לדעת חכמים - כיון שמותר בכל אופן להוציא לחצר המעורבת מדוע ישנה הגבלה על כמות המזון? או בלשון הגמרא "מכדי בהיתר קא טרח - נציל טפי?" כיוון שכך מובן שבעיית ההוצאה איננה הבעיה היחידה ועלינו למצוא בעיות נוספות.

טרחה וגזירת כבוי

נביא את לשון הגמרא (קיז ע"ב):
מכדי בהיתרא קטרח, נציל טפי!
אמר רבא: מתוך שאדם בהול על ממונו,
אי שרית ליה - אתי לכבוי.
אמר ליה אביי: אלא הא דתניא
'נשברה לו חבית בראש גגו - מביא כלי ומניח תחתיה,
ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט, כלי אחר ויצרף'. התם
מאי גזירה איכא?
הכי נמי, גזירה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים.

שיטתו של רבא היא מפורשת - יש בעיה להציל משריפה שמא יבוא לכבות ולכן הגבילו את כמות המזון שמותר להציל. אביי לא מציג במפורש שיטה שונה אך מההשוואה לברייתא של "נשברה לו חבית בראש גגו" ניתן להבין שאביי רואה בעיה בעצם

וחלבי שבת קריבין ביום הכפורים
ר' עקיבא אומר לא של שבת קריבין ביום הכפורים
ולא של יום הכפורים קריבין בשבת¹¹

ישנה מחלוקת בין רש"י לתוס' על היחס בין גזירת
'שמא יכבה' להוצאה וטרחא - האם הגזירה של רבא
עומדת בפני עצמה או שהיא בעיה שמתוספת על
הבעיות הקודמות. רש"י מקבל כמובן את הטעם של
רבא "שמא יכבה", אבל על משנה א' "כל כתבי
הקודש מצילין אותן מפני הדליקה" הוא מפרש
"מצילין אותן - כדקתני לקמן: למבוי שאינו מפולש,
וטרחא בעלמא הוא דשרי בה, וחסרון עירוב,
כדמפרש בגמרא". דהיינו, הבעיה בהצלת ספר תורה
איננה שאדם בהול על ממונו כמו באוכל ובגדים
ולכן אין כאן גזירה שמא יכבה, הבעיות הן הוצאה
וטרחא. לעומתו, התוספות על המשנה הנ"ל אומר
בשם רבינו תם "דכולא האי פירקא איירי כשנפלה
דליקה באותו בית או באותו חצר, דכיון שהאש שם
ודאי בהול הוא ואי שרית ליה אתי לכבויה, כדמפרש
בגמרא. אבל נפלה דליקה בבית אחר - מותר להציל
הכל". כלומר, הבעיה היחידה שישנה, גם בהצלת
ס"ת וגם בהצלת אוכל ובגדים היא 'שמא יבוא
לכבות'. לסברת התוספות יש נפ"מ גדולה להלכה -
אם הדליקה נמצאת בבית אחר מותר לזה שגר
בסמוך ופוחד שהאש תתפשט להציל בלי הגבלה,
כיוון שאין חשש שיבוא לכבות. אבל נראה שלרש"י
גם למי שגר בסמוך הדין יהיה זהה.¹⁶

מקום נוסף בו הגמרא מקשרת במרומז בין איסור
הצלה לאיסור הכנה הוא בדיון על המשנה - כיוון
שהזכרו שלוש הסעודות הגמרא דנה בסעודות
שבת - האם צריך שלוש או ארבע סעודות ותוך כדי
הדיון מביאים ברייתא (ק"ח ע"א):

"תנו רבנן: קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן
שחרית, שחרית - מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים -
מדיחן לאכול בהן במנחה. מן המנחה ואילך שוב אינו
מדיח, אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות - מדיח והולך
כל היום כולו, לפי שאין קבע לשתייה."

המבנה מזכיר את המבנה של המשנה וכמעט
מפורש שהבעיה היא הכנה לצורך יום חול.

עוד מקום בו רואים את ענין ההכנה הוא ברש"י על
המשנה (ק"כ ע"א) "ולשם מוציא כל כלי תשמישו"
מפרש רש"י "שצריכין לו לאותו היום, כגון כוסות
וקיתוניות"

ניתן לחדד את הדברים¹² ולומר שהמשנה האחרונה
של פרק ט"ו עוסקת בהכנה מקודש לחול ואילו פרק
ט"ז עוסק בהכנה בתוך השבת עצמה - כמה מותר
לאדם להציל בליל שבת לצורך יום השבת וכן
הלאה. לדאגה לכך שלאדם יהיה כל מה שהוא צריך
בשבת אפשר לקרוא גם "עונג שבת". הסיבה
שההכנה לא נזכרת במפורש בפרקיננו היא שעונג
שבת והכנה משבת לחול הם שני צדדים של אותו
מטבע¹³. בפרק ט"ו הוסבר איסור ההכנה שמגדיר
את הגבולות על צד השלילה ואילו פרק ט"ז עוסק
בחיוב ובהיתר של עונג שבת.¹⁴

על פי דברינו מובנת התמיה שלעיל - מדוע מותר
לחזור ולהציל בגדים למרות חשש הכיבוי והטרחא?
כיוון שהאדם שלובש בגדים משתמש בהם כאן
ועכשיו אין כאן הכנה להדיא¹⁵ ואין בעיה לחזור
ולהציל ע"י לבשת בגדים אחרים. ענין נוסף
שמתבאר יפה הוא האגדתא המרובה על ענין עונג
שבת - כיוון שזהו הענין המרכזי בפרק. ודו"ק.

נספח - על היחס בין גזירה לטרחא ורשויות

¹¹ הקשר בולט במיוחד בין סוף פרק ט"ו במשנה לבין התוספתא
המקבילה לפרקיננו שבשניהם מדובר על הכנה ועל היחס בין יום
הכיפורים לשבת.

¹² הדברים התחדדו ע"י מוריננו הרב גדי אנסבכר שליט"א.

¹³ על דרך הרוחניות נאמר, שהעונג הוא "להיות כאן ועכשיו" ולא
לדאוג למחר.

¹⁴ ביטוי לחשיבות עונג שבת ניתן לראות בתוספתא הלכה ז' המובאת
גם היא בגמרא "תנו רבנן: הציל פת נקיה - אין מציל פת הדראה. פת
הדראה - מציל פת נקיה." יש לאדם מספיק מזון לשבת אך מותר לו
להציל פת יותר יפה - משום שיש בזה צורך ועונג לשבת עצמה.

¹⁵ אף על פי שיש כאן כמובן הערמה.

¹⁶ הערה לחובבי משנה: ההבנה של רבינו תם, כמו גזירתו של רבא
בכלל, נראית אולי מנותקת מפשט המשנה אך נראה שהיא מגיעה
מתוך ראייה של הפרק כמכלול אחד העוסק בדיני כיבוי. משניות ה-ז
עוסקות בכיבוי עקיף ע"י כלים, כיבוי על ידי נוכרי וקטן, וכפית קערה
על הנר ולכן הגיוני שגם משניות א-ד מוטרדות מעניין הכיבוי. אמנם,
משנה ח' עוסקת באמירה לנוכרי באופן כללי, אך ניתן להסביר שהיא
באה אגב הדיון בכיבוי של נוכרי ואינה מענינו של הפרק. על הנטייה
בבבלי לפרש משניות ע"פ ההקשר ומציאת נושא מאחד לכמה הלכות
עיין בטורמיסין 133 "בישול בכירה תלמודית" ובטורמיסין 137 "ביצה
בצד מיהם בבבלי".

מתנה לחלל את השבת | יוחי מרק

עושיין כל צרכי מילה בשבת;

מוהלין ופורעין ומוצצין,

ונותנין עליה איספלנית וכמון.

אם לא שחק מערב שבת - לועס בשיניו ונותן,

אם לא טרף יין ושמן מערב שבת - ינתן זה בעצמו וזה בעצמו.

המשנה מתירה לנו לעשות את צרכי המילה בשבת, צרכים אלה נחלקים לשניים:

א. הדברים הכלולים במצווה עצמה: מוהלים, פורעים, מוצצים.

ב. דברים שנעשים לרפואת הילד- שחיקת כמון, וטריפת יין ושמן.

בעוד שאת צרכי המצווה עצמה מותר לעשות לכתחילה בצורה הרגילה, את הדברים הנעשים לרפואה מותר לעשות רק בשינוי.

(לא ברור, אגב, האם הצורך לעשות את הדברים בשינוי הוא דווקא לפני שנעשתה המילה- או גם לאחר שנעשתה המילה).

מה יהיה הדין במקרה בו אי אפשר לעשות את צרכי הרפואה בשינוי? האם נאמר שמותר לנו למול, ואח"כ אנחנו כבר נמצאים במצב של פיקוח נפש ולכן יהיה מותר לנו גם לעשות את הרפואה, או שמא- אסור לנו להכניס את עצמנו למצב כזה?

בשאלה זו נחלקו בעל המאור והרמב"ן, והיא מסוכמת על ידי הר"ן:

והרמב"ן ז"ל כתב דשרי למימהלי שאין למצוה אלא שעתה, ואין דוחין את המילה מפני שנצטרך אח"כ לדחות את השבת, דבתר הכי פקוח נפש הוא דדחי ליה ולא מכשירי מילה...

ואינו כן דעת הרז"ה ז"ל, שהוא ז"ל אמר דכל היכא דאישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה - תדחה מילה, וכן דעת הרשב"א ז"ל. והביא ראייה מדתנן בפ"ק דביצה "בית הלל אומרים לא ישחט אלא אם כן היה לו דקר נעוץ מבעוד יום. ובית שמאי מתירין. ושזין שאם שחט, שיחפור בדקר ויכסה". ואם איתא שמלין מפני שבשעת מילה אין כאן דחיות מכשירין ואח"כ פקוח נפש הוא שדוחה, הכא נמי נשחוט מפני שמחת יום טוב ולאחר מכאן נימא שמצות כסוי הוא שדוחה! אלא שמע מינה כל שאנו יודעים בתחילת הדבר שיבא לידי איסור מלאכה - דוחין את המצוה כדי שלא יבוא בסוף לידי כך.

לפי הרמב"ן אפשר למול, כיוון שזה יהיה פיקוח נפש - והרי פקוח נפש דוחה שבת. לעומת זאת לפי הרז"ה והרשב"א - אסור לי להכניס את עצמי למצב של

פיקוח נפש, אלא רק אם יש כבר פיקוח נפש מותר לי לחלל עליו את השבת.

הר"ן עצמו לא מתחייב לשום צד-

דברי הרב ז"ל ואפשר הן, אבל זו של דקר אינה ראייה לפי דעתי שאין שחיטה ביום טוב מצוה קבועה כמילה בשבת.

טוב, בסדר, מחלוקת פשוטה לכאורה, האם מותר לאדם להכניס את עצמו למצב של פיקוח נפש או לא. עכשיו, בואו נסתבך:

הגמרא בדף י"ט אומרת-

תנו רבנן:

אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת.

במה דברים אמורים - לדבר הרשות,

אבל לדבר מצוה - שפיר דמי.

מדוע אסור להפליג בספינה שלושה ימים קודם השבת? מה האיסור בדיוק? הראשונים מסתבכים. היו שהסבירו שהאיסור הוא משום תחומין, היו שהסבירו שהאיסור הוא משום מחלת המעיים שעלולה לבטל את עונג השבת, יש מי שהדביק איסור זה לגזירה שמא יעשה חבית של שייטין, והיו אפילו אמיצים שאמרו שכל דין זה הוא רק אליבא דבית שמאי.

מה שמעניין אותנו הוא תירצו של בעל המאור, שלכאורה דבריו כאן סותרים את דבריו בר"א דמילה. ואלו דברי בעל המאור-

ולי נראה טעם אחר בין בזו בין במה שאמרו "אין צרין על עיירות של נכרים" - דכולהו מקום סכנה הוא, וכל שלשה ימים קודם לשבת, "קמי שבתא" מקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת, מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש. והוא הדין להפריש במדברות וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת.

מצוין לא? אותו בעל המאור שאמר קודם שאסור להיכנס למצב של פיקוח נפש אומר גם עכשיו את אותו דבר!

אלא שיש בעיה - הגמרא אומרת שלצורך מצווה מותר להפליג, ואם כן נמצא שלצורך מצווה - מותר לאדם להכניס את עצמו למצב של פיקוח נפש, והרי לגבי מילה בעל המאור אמר שהדבר אסור!

אז נכון, אפשר לחלק: פה זה וודאי חילול שבת, ופה הוא רק אולי יחלל את השבת, אבל 'חילוק' הוא בטבעו אינו מתיישב בטוב על הדעת.¹⁷

¹⁷ היה אפשר גם לנסות לחלק בין מה שנעשה ביום שיש למה שנעשה בשבת, אלא שכבר כתב הב"י בשם הרשב"ן שאסור למול גר ביום חמישי כדי שביום השלישי למילה יהיה צורך לחלל עליו שבת.

אמנם השולחן ערוך לא הכניס עצמו לספק זה, ודן רק בהולך בשיירא שבה יש רק ספק פיקוח נפש -

והעולה לארץ ישראל, אם נודמנה לו שיירא אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצוה הוא, יכול לפרוש, ופוסק עמהם לשבות, ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום, מפני פיקוח נפש;

היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, ג' ימים קודם שבת אסורים לצאת, וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת, ואם אחר כך יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש, מותר, ואין כאן חילול;

מכיוון שפסק עמהם לשבות הרי שמדובר רק בספק פיקוח נפש (חכמת שלמה).

פטור אבל חייב | ישי שנרב

בפרקנו יש משנה:

הזורק ארבע אמות בכותל:

למעלה מעשרה טפחים - כזורק באוויר (ופטור)

למטה מעשרה טפחים - כזורק בארץ (וחייב)

הזורק בארץ ארבע אמות - חייב.

על משנה זו מובאת מימרא של רב יהודה אמר רב בשם ר' חייא:

זרק למעלה מעשרה והלכה ונחה בחור כל שהוא באנו למחלוקת ר' מאיר ורבנן לר"מ דאמר חוקקין להשלים מיחייב לרבנן דאמרי אין חוקקין להשלים לא מיחייב. תניא נמי הכי...

יש מחלוקת של ר' מאיר וחכמים בשאלה האם מחשיבים חור קטן בתור חור גדול בעל שיעור של רשות היחיד¹⁸: ר' מאיר חושב שזה נחשב ("חוקקין להשלים"), וחכמים חושבים שזה לא נחשב ("אין חוקקין להשלים"). רב מעיר כאן שאם בזריקה מעל עשרה טפחים החפץ נעצר בחור כלשהו, אז לפי שיטת ר' מאיר יהיה חייב משום הוצאה לרה"י שהיא לא מוגבלת לגובה עשרה. כאן נשאלת השאלה 'מה הקשר'? למה רב מעיר את זה על משנתנו? הרי המשנה שלנו עוסקת ב'העברת ד' אמות' ואילו רב מדבר על 'הוצאה מרשות לרשות'!

נראה לומר¹⁹, שרב מראה שיש אפיק נוסף לחיוב גם במקרה שבמשנה מופיע כפטור: מי שזורק מעל עשרה אמנם פטור בעניין העברה אבל יכול להיות חייב משום הוצאה.

או בקצרה:

הזורק בכותל מעל 10 טפחים:

העברה - כזורק באוויר = פטור!

הוצאה - נתקע בחור + שיטת ר' מאיר = חייב.

אחר כך מביאה הגמרא עוד מימרא של רב יהודה אמר רב:

א"ר יהודה אמר רב: תל המתלקט עשרה מתוך ארבע זורק ונח על גביו חייב.

תניא נמי הכי...

¹⁸ אין כאן דיון בשאלה מה זה בדיוק חוקקין להשלים, והאם זה דמיון בלבד או שיש לזה בסיס פיזי. להצעות לפתרון ניתן להסתכל בתוספות ד"ה "והלכה" המבוסס על הגמרא בדף ז'. וגם בירושלמי פרק יא הלכה ג' ("גמום" או "סתום")

¹⁹ ותודה לרב ד"ב שהביאני עד הלום. כמו כן זה מפורש בתוספתא פרק י' הלכה ט' (ליברמן) "הזורק בכותל למעלה מעשרה טפחים והלכה וישבה לה בחור שהוא ארבעה על ארבעה טפחים הרי זה חייב שאין מטלטלין מרשות לרשות"

מבלי לדון בשאלה מהו בדיוק תל המתלקט ומה טיב דין זה, ניתן לומר כי מדובר בגבעה קטנה שנמצאת ברשות הרבים. אם יש לה שיפוע מספיק גדול אז ניתן להחשיב את הרצפה בתור מחיצה מאוד עקומה, ואז למעשה יש לנו כאן (אם ניתן 'ללקט' 10 טפחים) רשות היחיד בדיוק כמו עמוד שנמצא ברה"ר. גם כאן נשאלת השאלה 'מה הקשר'? למה רב מעיר את זה על משנתנו? המשנה שלנו עוסקת ב'העברה' ותל המתלקט כפי שהסברנו הוא דין ב'הוצאה'! זה נראה מתאים יותר למשנת ה"חוליא והבור" כמו עמוד. בשביל לפתור את השאלות האלו נשתמש בפתרון של אותן השאלות לגבי המימרא הקודמת של רב. שם אמרנו, שרב מראה שאע"פ שבזריקה למעלה מ-10 פטור במשנה, ניתן להיות חייב מדין 'הוצאה'. לפי זה, גם כאן נצטרך להראות איך רב מראה אפיק חיוב נוסף.

לשם כך נביא את המשנה הבאה:

זרק לתוך ד' אמות ונתגלגל חוץ לד' אמות פטור
חוץ לד' אמות ונתגלגל לתוך ד' אמות חייב

מי שקורא את המשנה עלול לחשוב שאין שום בעיה בלזרוק חפצים בתוך ד' אמות, המשנה כתבה במפורש שפטור, הגלגול שלאחר מכן לא נחשב. בא רב ואומר שאמנם פטור מדין 'העברה', אך מדין 'הוצאה' יכול להיות חייב. איך? אם היה שם תל המתלקט שנחשב רשות היחיד אז למרות שזרק פחות

מד' אמות חייב משום

הוצאה מרשות לרשות²⁰.

או בקצרה:

הזורק ברה"ר בתוך ד' אמות:

העברה-אפילו אם נתגלגל החוצה=פטור

הוצאה- אם יש שם תל המתלקט=חייב

לסיכום, רב סיים לקרוא את פרק יא והיה לחוץ, "אוי לא!" הוא חשב "עכשיו כולם יחשבו שלזרוק בכותל מעל 10 תמיד פטור, וגם שלזרוק בתוך ד' אמות ברה"ר תמיד פטור, הם לא יודעים שאפשר להיות חייבים בפעולות האלו מדין 'הוצאה'! אני חייב להראות להם". אץ רץ אל הגמרא והוסיף: בשני המקרים שכתוב "פטור" זה רק מדין 'העברה', אולם יש אפיק נוסף להתחייב-מדין 'הוצאה'. "ולכן ילדים" הוסיף במתק שפתיים "הדירו רגלכם מפעולות מסוכנות אלו, אין לדעת מתי יחליט לצוץ לפתע חור בכותל ואתו ר"מ המחוקק, או לפתע יפיע תל המתלקט במרכז רה"ר, בדיוק איפה שהקו בפולו ארץ"²¹.

תוקע יתר

יש שכותבים בכתב יתדות על הדף
אני, עם דף על היתדות
ואז חפצי מונח על הדף יפה
ולפעמים אף מתרומם ממנו
אך לעתים, אבוי!
עם החפץ באה
מחיצה

ואז יושב על המחצלת
ואוכל פירות
שיבטלו המחיצה
קשה כמו אגוז
חסר מנוח מבקש אחיזה בכלים
לצוץ מעל היין
ואין מים
אלא...

לא אגע בדף כשאינני טבול יום!

²⁰ בתוספתא כתוב במפורש (הלכה ד') שמדובר בתל שנמצא ברשות הרבים.

²¹ ועיין תוספתא שם הלכה י'...

בורות הבאין כאחד | דניאל ביג'ל

הראשון משמע שהעוקר חוליה ומשלים לעשרה פטור 'אף על פי' שהעקירה והיצירה באין כאחת, משום שלא הייתה מחיצה בתחילה, כלומר שאילו המדד היה רק עניין ההתרחשות יחד היה מובן שחייב, ואילו מן המופעים הבאים מובן שהפטור הוא דווקא משום שהרשות והחפץ באין כאחד.

ניתן בהחלט לתת פתרון שמבטל את הבסיס לתמיהה הזו²⁶, ולומר כי אין למושג 'באין כאחד' מובן מוחלט לצד זה או אחר, אלא הוא מייצג התלבטות. תמיד לא ברור עושים במקרה של שני דברים שקורים ביחד, ולכן אפשר להשתמש בטיעון הסימולטאניות כנגד נתונים אחרים המטים את הכף לצד אחד. אמנם בהסתמך על הלך מחשבתנו האחרוניסטי²⁷ אסור לעשות דברים כאלה, מה גם שהניסוח של הרמב"ם 'אף על פי' מרמז שיש כאן מושג שיש לו משמעות ברורה.

אודה ולא אבוש, כי הבור בהשכלתי בספרות ההגדרות המופשטות התורנית עמוק הרבה מעשרה טפחים, ואולי אף מעשרים אמה, מים אין בו ונחשים ועקרבים רוחשים בו ללא הפרעה. גלל כן טרחתי וחיפשתי בוויקיפדיה בערך 'באין כאחד'²⁸ ומצאתי אור גדול, שיייתכן ופותר את בעיותינו למדי. וזה החילוי: המופע הקיצוני של המושג 'באין כאחד' נוגע להלכות גיטי עבדים, ושם הוא פותר את השאלה כיצד יכול עבד כנעני לזכות בשטר השחרור שלו עצמו, בעוד כל מה שזכה בו שייך לאדונו. הפתרון הוא 'גיטו וידו באין כאחד', כלומר הגט נקנה לעבד יחד עם האפשרות לזכות בגט הזה. בקיצור, יש כאן 'לופ' שיש לו לגיטימציה משום מה. באופן דומה, הגמרא מסבירה שניתן להקנות גט לאישה על ידי הנחתו בחצירה, אף שקרקעות האישה משועבדות לבעל מתוקף

במושג 'שכל של תורה' נהגתי להשתמש בימי חורפי ותחילת עומדי על דעתי התורנית-בסיסית, כגידוף חריף לכל מי שנהג לחטט יותר מדי בעניינים שנראו לי בלתי חשובים במהלך הלימוד. בהתחלה זה היה על ההתפתלויות של רש"י, אחר כך על הקושיות של תוספות ושאר ראשונים, ועדיין מפעמת בי חוסר הערכה מסוימת כלפי בעלי מחברים שצריכים ליישב את כל עולם התורה עם ההנחות הבסיסיות שלהם של איך הוא צריך להתנהג. בגלל זה, כאשר עלה בדעתי לנסות לחקור מושג אחד²² בדרך לימודי בגלל תסבוכת שאירעה בו (ולא כמתודה קבועה, חלילה), לא ממש הבנתי מאיפה זה בא לי. ואולי זכיתי להימנות בין 'זקני תלמידי חכמים שככל שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם', ובסוף אהיה בחור ישיבה הגון²³.

אחר ההתנצלות נפנה לסוגייתנו: בעניין עקירה והנחה תוך כדי יצירת או הרחבת רשות היחיד, הובאו בגמרא שאלות של רבי יוחנן ורבא (בור תשעה או עשרה, ודף על יתדות), וכן מימרה פסקנית למדי של אב"י (חילק בור במחצלת). מבלי להאריך כאן בעניין, כי האריכות עוד צפויה בהמשך, סוף דבר שנדמה שמהלך הש"ס פסק כי לעולם יהא היהודי פטור במקרים כגון אלה²⁴.

הרמב"ם הילך גם הוא בדרך כל הארץ, ופסק לפטור באופן זה. אמנם מבחינת ההתנסחות ישנו שינוי של גוון בין מקרה למשנהו:

בור תשעה ברה"ר ועקר חוליה מקרקעיתו והשלימו לעשרה, אף על פי שעקירת החפץ ועשיית המחיצה באין כאחת פטור, מפני שלא היתה המחיצה עשרה בתחלה. היה הבור עשרה והשליך לו חוליה ומעטו מעשרה פטור, שהרי הנחת החפץ וסילוק המחיצה באין כאחת²⁵.

לכאורה ניכרת בכאן בעיה, או אפילו סתירה - האם העובדה שהרשות ותנועת החפץ 'באין כאחת' היא עילה לחייב או לפטור? מהמופע

²⁶ כך הסביר הבחור החסידי י. שנערב, ותודתי נתונה לו על נכונותו להשקיע זמן בפיצוח בעיות לוגיות ממין זה. ייתכן שאף ככה חשבו מפרשי הרמב"ם במשך שמונה מאות השנים האחרונות ועד בכלל, ולכן אף לא אחד העלה את קושייתנו הנ"ל. ותודות כמו כן לאברך החסידי מלך ביללעט על היגיעה בלא מציאה בספר המפתח למהדורת הרמב"ם פרנקל, שקיומו נתגלה לי בזכותו.

²⁷ ראה ההתנצלות בפסקה הראשונה.
²⁸ וויקיפדיה דייקא ולא וויקישביה. בניגוד למה שעשוי יהודי שאינו בעניינים לסבור, דווקא הערך בוויקיפדיה החילונאית נכתב על ידי ליטאיים המבינים הן בלמדנות והן בכתיבה לעם, כפי שיתברר לקמן, ואילו הערך המקביל בוויקישביה כתוב גרוע ואינו מתיימר להתנסח בצורה מובנת בכלל, ולקוח מספרו של מרכזניק מאסף חקירות.

²² דהיינו להלך בדרכם של 'אחרונים' - לנסות להגדיר מושגים מופשטים ביהדות, בעדיפות לכאלה ששייכים לעולם המשפטי.

²³ ואולי זה רק בגלל שנורא משעמם לי. בהזדמנות זו אודה לתלמידי שיעור א' החביבים, שהלקם אף הסכים להקשיב לדברים הכתובים כאן במהלך התהוותם.

²⁴ ותודה לשוקי על השיעור שבסבוע שעבר, וכן על ההפניה לתוספות שבזכותו שמנו לב לכך שיש כאן בעיה.

²⁵ רמב"ם שבת יד, כ.

נישואיה, וגם בכך אומרים 'גיטה וידה באין כאחת'.

הרב בעל קצות החושן²⁹ העלה את השאלה עד כמה ניתן להשתמש ב'לופ' הזה גם בקניינים אחרים, למשל אם יהודי מנסה להקנות לחברו קרקע, וכדי לבצע את הקניין משליך את שטר המכר אל תוך אותה הקרקע, שיקנה אותו בקניין חצר - האם גם בזה נאמר 'חצרו ומתנתו באין כאחד'? לבסוף הוא מכריע שאין אומרים כך אלא בגיטין ולא במקרים שדרושה בהם זכייה. קדושים ליטאים בדורותינו³⁰ נתנו טעם לכך שניתן לסמוך על ה'באין כאחד' במקרים של גיטין, והוא ששם העניין הוא ביטול רשותו של הבעל. כלומר הואיל והשנוי בסטאטוס נוגע רק להסרה של שעבוד, ולא ליצירה חדשה, ניתן לעשותו באופן של באין כאחד, וקניינים חדשים לא.

ומכאן נשוב לענייננו הסבוך, ונוכל לומר כך: כאשר מעוניינים ליצור רשות היחיד (למשל להעמיק בור), אזי אין משתמשים בתרגיל של 'באין כאחד' לומר שהשתנה הסטאטוס והחפץ כביכול נעקר אחרי שהוגדרה רשות הרבים חדשה, שהרי בכאן חסרים היינו רשות מלכתחילה ('לא הייתה מחיצה עשרה'), ואין אומרים 'באין כאחד' ביצירה חדשה. לעומת זאת כאשר הייתה מראש רשות קיימת ובאים להחריבה, על ידי סתימת הבור בחוליה או במחצלת, אזי ביטול הרשות וההנחה באין כאחד, וההנחה מתפרשת כאילו התבצעה אחרי השינוי בסטאטוס.

האם הרמב"ם עצמו חישב כך? האם מצאנו יסוד לדברי הרב ברוך בער בהלכות שבת להרמב"ם? האם כל העיסוק בהגדרות של מושגים מופשטות מעצבן אתכם? ומה חושב השופט זילברג על המושג 'באין כאחד'?³¹ נו... בעזרת השם!

²⁹ סימן ר', קישור למקור מצוי בערך הנ"ל בוויקיפדיה, ואשריהם.

³⁰ מקור לסברה זו בברכת שמואל, להרב ברוך בער לייבוויטש.

³¹ ראו בעניין זה במאמר שנקרא בשם המפתיע 'באין כאחד' באוסף מאמרים שנעשה לזכר השופט זילברג, ונקרא בשם המפתיע לא פחות 'באין כאחד'. תמצות כללי של המאמר: השופט חוזר פעמיים (!) על הסוגיה של גיטה וחצרה באין כאחד מתוך נימה פולמוסית נגד (כנראה) משפטנים פוקרנים שחושבים שהתלמוד הוא אוסף של באבע-מעשיות, ולבסוף מסביר שהרעיון של באין כאחד הוא כנראה לא חוקי אבל עובד לפעמים מתוקף האינטואיציה. לראייה הוא מביא את העובדה שההכרזה על קיום המדינה הייתה בארבעה עשר במאי בארבע בצהריים, ואילו זמן פקיעת המנדט הבריטי הייתה בחצות הלילה שאחריה. הייתכן כי באותן השעות שבינתיים משועבדים היינו למלך ג'ורג' החמישי?!

סיפור נאה

ללומדים פרק ר"א דמילה

מובא בקונטרס 'דף על הדף' על מסכת שבת

פעם דיבר האדמו"ר רבי גרשון העניך הנוך מראדזין זצ"ל בהלכה עם הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, אמר האדמו"ר להג"ח כי יש גמרא שאי אפשר להבין בה את ה'פשמ"אם לא בדרך החסידות, והיא הגמרא שלפנינו דאיתא וכנ"ל: דרבי אלעזר בן עזריה אומר, מה מילה שהיא אחת מאבריו של אדם דוחה את השבת, ק"ו לפיקוח נפש שדוחה את השבת.

שאל הרבי ר' גרשון העניך, "בשלמא אם היתה נשקפת סכנה לאבר כשלא ימול, והתורה מתרת למול בשבת בגלל כך, יכולים ללמוד מזה קל וחומר לפיקוח נפש מלא של רמ"ח ושס"ה שדוחה שבת, אבל בנוגע למילה הרי לא מדובר בשום סכנה, ומה אם כן הלימוד וההשואה?"

"אין זאת אלא מפני שאם לא ימול בשמיני, יש סכנה ברוחניות, וממילא יכולים לנו לדעת ראב"ע ללמוד מקל וחומר: ומה אם בגלל סכנה באבר אחד מותר לחלל שבת, סכנה של פיקוח נפש לכל הגוף על אחת כמה וכמה".

מכאן, הוכיח האדמו"ר, שאליבא דראב"ע סכנה ברוחניות וסכנה בגשמיות הם בעלי משקל דומה לעניין הלכה, ואי אפשר להבין דבר כזה אם לא על פי חסידות, והסכים מרן הג"ח זצ"ל לדבריו ואמר "ישר" ע"כ.

אלא וודאי שהכרזה על המדינה והאפשרות לעשות זאת באו כאחד, על אף שהדבר אינו חוקי. עד כאן דבריו, ואילו אנו נאמר כאן, כי אילו זילברג היה מכיר את הברכת שמואל שציטטנו לעיל, היתה לו סברה הגונה הרבה יותר, שהרי אף כאן מדובר על סילוק רשות הנוכחים מארץ ישראל, ולא על קניין חדש, שהרי אין ארץ ישראל קניין חיצוני לאומה, כפי שאמר הרב זצ"ל איפשהו, והכרזת המדינה הינה דבר חוקי לגמרי, שהכרזתה והאפשרות לכך באו כאחד. אמן.

תמוז חודש הראיה | מני מרק

כמובא בבני יששכר וע"ש אם יש לך כח

אלעזר הכהן צריך לראות את הפרה נשרפת לעיניו. איתא שהפרה היא פ"ר דינים, עם ה' שהיא מסמלת את התשובה. [מובא בתורת אבות, פ' חוקת, בשם מהר"ח"ו. וע"ש] פ"ר מסמל הדינים וההרחקות של ישראל מאביהם שבשמים ובוודאי של כל איש מריבונו של עולם.

מהי אם כן "לעיניו"? כל מהלך המתקת הדינים יכול להישאר במקום לגמרי תיאורטי או בהרגש רחוק. ההתלהבות שברעיון התשובה יכולה להיות רגעית ולא מותירה רושם. [והרי על אף החוויה שיש בדבר- "אני לא רוצה חוויות כאילו, להיפך. אני רוצה לעבוד את ה'"] התלהבות התשובה נחוות כך בד"כ כי היא רחוקה ונעשית בהקשר מסויים ומרוחק מהמציאות. מהמציאות שלי. למשל, בהתבודדות מיוחדת, במהלך תפילה בימים נוראים, או בשיא התוועדות אינטימית ב"ג חשוון. אך עניין תמוז הוא לראות בעניים שמהו נשרף. משהו לא בסדר ברמה כזו שהלב בוער ולו מזעם. בחודש תמוז מתחילה מחדש ההתבוננות בצרות שלנו. מחמישה הדברים שאירעו לאבותינו, ואיך זה שייך גם אלינו עד למה שמתרחש בעולם סביבי ובעולם שבי. אנחנו צריכים להגיע לבחינה כזו שאנו ממש רואים איך שהכל שייך אלינו. שבירת הלוחות ושאר ענייני היום נוגעים אלינו ומטרידים אותנו, ואנחנו מצליחים לראות ולהבין במוחש ממש כמה אנחנו רחוקים. עדיין רחוקים. כמה אנחנו רחוקים אפילו מהרצון להיכנס לעניין ההשתוקקות בלב שלם, כמה אנחנו בכלל לא שם. כל כך רחוקים שרק עכשיו אנחנו מתחילים לשים לב לזה, שבעצם הכל דפוק ואנחנו מכותרים בפ"רים בגשמיות וברוחניות בכלליות ובפרטיות בעבר ובהווה.

בעזרת ה' כשנשים מול עיננו את ה' הדברים שאירעו לאבותינו ולא נסיר אותם מעיננו, ואז פתאום נראה ממש את כל פ"ר הדינים בדמות פרה [פ"ר+ה'], נראה איך שהכל אדום, הכל דין. לא רק שלא זכינו לאיזה בחינה לבנה או תכולה, אלא שאפילו שתי שערות של שחרות* אין. רק אדום. ואז נוכל לשמח עצמנו שעל כל פנים אנו רואים כמה אנחנו רחוקים, ומה שחשבנו שאנחנו קדושים כי כך וכך - היה שקר או דמיונות. ומתוך כך תבער בנו אש ההשתוקקות אל ה' שלא יודעת גבול. לא יודעת כלום*. עלינו לשרוף את הפרות הקדושות שלנו שהן הדברים שהחזקנו שבהם אנחנו קדושים. הדברים שהחזקנו בהם. ונזכה לשחוט לעיננו כל הפרות הקדושות האדומות. ועל ידי אש שריפת הפרות הקדושות נבער אף אנו מפנימיות לבבנו. שנקרא קודש הקודשים. ונזכה להשחיר אותם מפיה העשן שהוא השחרות שצריכה לבוא ביחד עם ההתלהבות שהרי אין אש בלי עשן.

אתם וודאי שואלים מה זה השחור הזה. אזהו ש- כל המשחיר פניו בעולם הזה מצהיבים פניו לעולם הבא. כל מי שאכזרי על בניו כעורב, הוא גם שחור. להתעסק בהלכות ובפרטים יבשים ולדקדק דיקדוקי מצוות גם כשהגרון והלב יבשים. להמשיך ללמוד לעשות לדקדק. לנסות להתפלל ללא הרף. וגם חרדים. והכיפה שלי. קווצותיו תלתלים שחרות. שהשערות מותרות המוחין הם ולכן שחרות. ועץ שרוף כשהאש כבר עזבתו. והכובע שלי. והלילה וזהו. בינתיים

אחר הדברים האלה עורר אותי ידידי י.ש. שאף מוהר"ר מנחם פרומן זצ"ל היה מקפיד תמיד בדיקדוק רב על תפיליו שיהיו שחורות בשלימות תמיד. אז שוב, שחור.

"נפשי אויתיך בלילה
אף ריחי בקרבי אשתורך
כי כאשר משפטיך לארץ
צדק למדו ישבי חבל"
(ישעיהו כו, ט)

בהביטי וראאה את כל הבל
ועוד מיום בו אחז אמי חבל,
ערב עד בקר אראה לענות
כי בכל עת אשבעה לענות.

מימי עולם בסתר עליון,
גם בחכו כמנעם אפיריון.
אין שמאל, מיין, מעלה, מטה,
כי מעולם ועד עולם אתה.

הר ילד שוב אנוש עד דכא,
מאז רחק - מלשוב הוא נדכה.
ולו מכתן אפר כסנו,
שבח יוצר פל אשר לא עשנו.

רצוא ושוב כדמן חשוב,
הלא סוף פל אליך ישוב.
אשא עיני ואקרא בכריתך:
היודך עפר היגיד אמתך?

ואז אביטה אראה מסביבי,
איד כל חפץ מראה כבוד אבי.
שמם, ארץ, תבל ומלואה
וכל אשר בו מלא צבאה.

וכראותי מחסה ומצודה,
מתקו לענות ורבה התודה
ואז אומרה תהלות ושפר:
אמאס ונחמתי על עפר ואפר.

לשמע און שמעתיך ועתה עיני ראתך:
על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר:
(איוב מ"ב, ו')

טורמיסין (שם זמני)

שבועון ליצירה תורנית שעל יד מוסדות תקוע

המפנקים בגליון זה:

מני מרק

חצילים בקמט המוב

דניאל ביג'ל

גהקמט ליבער

יוחי מרק

שמנת ישיבתית 15%

ידידיה רייכנר

עלי ביבי בויניגראד (מאז החתונה)

ידידיה שמכלברג

חרעעעעין

ישי שרוב

מלפונגבניהבצל

נתנאל מילס

מלפון וחמאתבוטנים

אם גם אתם רוצים שהסלם שלכם יתפרסם
עלגבי הביטאון, שלחו אלינו עוד היום את
המתכון המפורט יחד עם שימכם ועם הסוד
הקמט שלכם שהופך אותו לכזה ייחודי.
סלמים מכל הסוגים יתקבלו: גמרא, הלכה,
אגדה, הדרה היומי, או כל סלם תורני שימצא
ערב לנכון. רטבים ליריים משובחים יתקבלו
בברכה.

המערכת